

Winter, Barbara

"Budownictwo murowane w Małopolsce w XIV i XV wieku", Andrzej Wyrobisz, Wrocław [etc.] 1963 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 10/3, 382-383

1965

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Andrzej Wyrobisz, *Budownictwo murowane w Małopolsce w XIV i XV wieku*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław—Warszawa—Kraków 1963, ss. 173, ilustr. 15, map. 4*.

Tytuł pracy A. Wyrobisza, zwięzający chronologicznie i terytorialnie problem dziejów budownictwa w dawnej Polsce, sugeruje jej czysto przyczynkarski charakter. Jednak przy bliższym zaznajomieniu się z treścią książki łatwo się zorientować, że autorem kierowały większe ambicje: nie ogranicza się on do sumiennego zebrania faktów i informacji — jako ewentualnego materiału do szerszych studiów historycznych — lecz sięga też po interesujące uogólnienia i wnioski oraz naświetla problem z różnych stron, tak że wywody jego wykraczają niekiedy poza sprawy dotyczące jedynie Małopolski, i to w granicach dwóch tylko stuleci. Sam autor wyjaśnia w przedmowie, że temat został zwięzony z konieczności, dla dostosowania do rozmiarów jednej książki, i że uważa go za wstępne studium do przygotowanej dużej pracy na temat budownictwa polskiego od XIII do XVII w.

Książka Wyrobisza ma wartość wnikliwego studium historycznego, opartego na wykorzystaniu znacznej ilości źródeł (kroniki, kodeksy, listy, rachunki itp.), z których autor rekonstruuje stan i problemy budownictwa w omawianym okresie. Nie poprzestając na rekonstrukcji faktów, próbuje je wyjaśniać i uzasadniać, zagłębiając się w ciekawe rozważania na temat zależności budownictwa od aktualnej sytuacji ekonomiczno-społecznej i politycznej kraju.

W I rozdziale *Uwagi wstępne* autor omawia zakres problematyki, dotychczasowy stan badań, ogólną charakterystykę źródeł i zaznajamia czytelnika z metodyką pracy. Wstępny — w stosunku do tematu — charakter ma również rozdział II *Początki budownictwa murowanego w Polsce*, referujący w skrócie sytuację przed skupiającym uwagę autora okresem gotyckim, do którego przechodzi on w rozdziale *Ruch budowlany w Małopolsce w drugiej połowie XIII, w XIV i XV wieku*. Charakteryzuje on tu wielkie zmiany w ówczesnym życiu ekonomicznym Polski (kolonizacja, lokacja na prawie niemieckim, gwałtowny rozwój miast), również wielkie zmiany w samej architekturze — pojawienie się gotyku w Polsce, masowe zastosowanie cegły, gwałtowny rozkwit budownictwa murowanego — wreszcie omawia kolejno rozwój poszczególnych dziedzin budownictwa: mieszkalnego, użyteczności publicznej, warownego i sakralnego.

Najwięcej szczegółów i konkretów dotyczących samego budownictwa przynosi rozdział IV *Technika i organizacja prac budowlanych*. I tutaj autor konsekwentnie wiąże je z problematyką ekonomiczną, tłumacząc np. przyczynę zwycięstwa cegły tańszym transportem, oceniając na podstawie techniki i organizacji pracy kapitał włożony w budynek itp. Szczególnie ciekawy w tym rozdziale jest szczegółowy opis środków transportu na miejsce budowy i transportu pionowego po rozpoczęciu robót, wraz z podaniem konstrukcji różnych typów dźwигów. Następnie autor omawia proces powstawania budynku, stwierdzając m.in., że w średniowieczu nie opracowywano dokumentacji technicznej ani nie rysowano planów. Zachowane rysunki są z zasady szkicami fasady lub detali elementów zdobniczych, nie zaś planami całego budynku. Jeżeli — sporadycznie — natrafimy na kompozycję całości, przypomina ona raczej rysunek perspektywiczny niż plan geometryczny. Z tego wynika, że projektowanie nie poprzedzało samego procesu budowania, lecz odbywało się w trakcie powstawania budowli: rozpoczynano od wy-

* Praca została wydana jako t. 3 „Studiów z Dziejów Rzemiosła i Przemysłu“, publikowanych przez Instytut Historii Kultury Materialnej PAN. To wydawnictwo nieperiodyczne, stanowiące część „Studiów i Materiałów z Historii Kultury Materialnej“, zmieniło się ostatnio właściwie w serię monografii. Z punktu widzenia porządku bibliotecznego i bibliograficznego zmiana ta wprowadza pewne zamieszanie. (Przypis redakcji).

znaczenia w terenie najogólniejszych wymiarów (w wypadku kościołów — linii wschód-zachód i szerokości nawy głównej) i następnie w toku dalszej pracy określano dokładniejsze szczegóły. Ostateczny kształt budynku był więc sprawą nie przewidzianą na początku, zwłaszcza, że proces budowania np. kościołów rozciągał się na wiele dziesiątków, a nawet setek lat. Autor szuka też wpływów ówczesnej wiedzy matematycznej na sposoby wytyczania planów budowli, wskazując, że ówczesne podręczniki geometrii (np. *Geometria praktyczna* Marcina Króla z Przemysła z XV w.) zawierały prymitywną jedynie wiedzę o matematyce i geometrii. W trakcie wznoszenia budowli sakralnych duże znaczenie miały także przepisy i zwyczaje poszczególnych zakonów, podające wymiary części budowli, liczbę okien, wejść, rodzaj materiału itp.; zbiór takich przepisów był więc swoistym podręcznikiem budowania.

W dalszym ciągu tego bardzo interesującego dla historyka techniki rozdziału omawiane są kolejno: fundamenty i ich zależność od wybranego gruntu, hipotezy na temat obliczania ich wytrzymałości, techniki konstrukcji murów, sposoby układania cegły, używane wątki, skład materiału wiążącego (zaprawy wapiennej), proces budowy sklepień, używany materiał (m. in. cegły o specjalnym kształcie), rusztowania, zestaw narzędzi używanych przy budowie (młoty, łomy, rylce, kielnie, pion, poziomica, ekierki, cyrkle), zespół ludzi i ich kwalifikacje (murarze, pomocnicy murarscy, cieśle, kowale, pracownicy transportowi, pracownicy niewykwalifikowani), wreszcie administracja budowy.

Sprawą ludzi zatrudnionych przy budowie zajmuje się szerzej rozdział V *Położenie społeczne i gospodarcze murarzy*. Autor omawia ich sytuację urzędową zarobki, związki i korporacje (i ich statuty), hierarchię wśród murarzy, obowiązujący czas pracy. Wnikliwie potraktowany jest problem składu narodowościowego murarzy zmieniającego się w ciągu wieków; autor, sięgając do różnych źródeł i dokumentów, cytuje wiele imion i przydomków świadczących o przynależności narodowej.

W rozdziale ostatnim *Inwestycje w średniowiecznym budownictwie* zajmuje się autor działalnością i sytuacją finansową fundatorów, cytując przy tym dokumenty mówiące o kosztach budowy rozmaitych obiektów.

Książkę uzupełnia bardzo obszerna bibliografia z podziałem na źródła i opracowania, schematyczne rysunki konstrukcji dźwigów, muru, narzędzi, reprodukcje miniatur (polskich i zagranicznych) przedstawiających budowę, wreszcie 4 mapy ukazujące zaludnienie miast, klasztory dominikanów i franciszkanów, budownictwo warowne Kazimierza Wielkiego i budowle Jana Długosza.

Barbara Winter

Tadeusz Dziekoński, *Metalurgia miedzi, ołowiu i srebra w Europie środkowej od XV do końca XVIII w.* Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław—Warszawa—Kraków 1963, ss. 398, ilustr. 139.

Książka T. Dziekońskiego jest przejawem rozwoju historii techniki w Polsce: tematy podejmowanych prac zaczynają wykraczać poza zagadnienia dotyczące naszego kraju¹. Ośrodki hutnicze na terenie dzisiejszych Niemiec, Austrii, Czechosłowacji, objęte opracowaniem T. Dziekońskiego (poza niewielkimi ośrodkami,

¹ Drugą tego rodzaju pozycją jest wydana książka E. Tyrkiela, *Wykres żelazo-węgiel w rozwoju historycznym*; por. recenzję z tej książki w nrze 1—2/1965 „Kwartalnika“.